Wojciech Kosiński*

ARCHITEKTURA DZISIAJ – NA NIEWIDZIALNEJ GRANICY MIĘDZY NIEZMIERZONĄ PRZESZŁOŚCIĄ I NIEZNANĄ PRZYSZŁOŚCIĄ

Na tle zwięzłego ujęcia historycznego, które ukazuje wybrane wybitne dzieła architektury i ich twórców, autor wykonuje analizy i oceny dotyczące architektury tworzonej DZIŚ; obrazuje panoramę stylów, osobowości architektów oraz przesłanie dla niedalekiej przyszłości.

Słowa kluczowe: architektura, twórczość, piękno, czas, przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

1. ROLA CZASU. *HISTORIA MAGISTRA VITAE*

Ekstremalni alpiniści, relacjonując swoje pierwsze przejścia skrajnie trudnych dróg wspinaczkowych, często wspominają, że przechodząc najtrudniejsze, najbardziej eksponowane miejsca na granicy ryzyka odpadnięcia w przepaść odczuwają silne psychiczne wrażenie, że działają – jak mawiają fizycy – na niewidzialnej granicy pomiędzy nieskończoną przeszłością a niewiadomą przyszłością.

Powyższe ujęcie może stanowić efektowny model i jest mocno analogiczne do ujęcia zjawiska kreowania nowatorskiej twórczości przez architekta, przedstawionego w Tezach do Konferencji Naukowej Architektura Dziś [1]. Takie linearne rozumienie czasu, uświadamiające że żyje się chwilą, uprawnia, np. w trakcie projektowania dzieła, do solidaryzowania się z życzeniowym zawołaniem Goethego: *trwaj chwilo, jesteś piękna*.

Świadomość że *przeszłość zaczyna się dziś* [2], że *otaczają nas rzeczy zbudowane… – z dziś, z wczoraj, z odległej przeszłości* [3], uzasadnia historyczne ujęcie badań nad architekturą nawet najnowszą. Takie ujęcie nie tylko dotyczy konkretnych faktograficznych inwentaryzacji dokonań, ale także oznacza wciąż zmieniające się wraz z upływem czasu oceny historycznych zjawisk, autorów i dzieł. Inspirującą pod tym względem nowelę napisał Jorge Luis Borges, pt. *Pierre Menard, autor Don Kichota* [4].

Borges fikcyjnie „wkłada" słowa Cervantesa (1547–1616), „w usta" amerykańskiego przedsiębiorcy i polityka Menarda (1766–1844). Przy tym analizuje trwałość zawartości treściowej, ale także jej radykalnie nowe znaczenia w innych uwarunkowaniach, po 200 latach które upłynęły pomiędzy dwoma „autorami" oraz po kolejnych 200 latach, gdy czyta je odbiorca współczesny. Szczególnie ważne w tej mierze jest zdanie: *Prawda, której matką jest historia, współzawodniczka czasu, depozytariuszka czynów, świadek przeszłości, przykład i monit dla teraźniejszości i nauka dla wieków przyszłych*.

2. PRZEDNOWOCZESNOŚĆ – CZAS GENIUSZY

Pragnąc na serio oceniać Architekturę Dziś, niepodobna oderwać jej analiz i ocen od kontekstu panoramy arcydzieł przeszłości. W przeciwnym wypadku powstanie jedynie płytka publicystyka i recenzja pokazu mody, o którym nazajutrz nie będzie się już pamiętać [5]. Arcydzieła, które przysparzają dzisiejsze-

* Kosiński Wojciech, dr hab. inż. arch. prof. PK Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Pracownia Projektowania Architektury Krajobrazu.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

mu obserwatorowi obiektywizującej skali porównań, są zazwyczaj naznaczone personalizmem. Jeśli badacze nie odkryli konkretnego autora profesjonalisty, to historia przytacza co najmniej inwestora, którego motywacja i wola były siłą sprawczą, a jego osoba zastępuje nieznanego twórcę przy identyfikacji dzieła. Znakomite budowle z reguły były wcieleniem wielkich idei: religijnych, państwowych w sensie publicznym oraz związanych z potęgą władzy, także humanistycznych, poświęconych kulturze duchowej i fizycznej, życiu zbiorowemu, należały do tego zbioru także rezydencje prywatne. Czołowe budowle miały z zasady ciekawy kontekst środowiskowy: śródmiejski, ogrodowy lub jako dominanty w otwartej przestrzeni [6].

Oto ich wybrana sekwencja, pomocna w porównaniach do Architektury Dziś. 1. Około 1350 r. p.n.e. faraon Echnaton, ojciec Tutahnamona, jako pierwszy znany wyznawca i propagator religii monoteistycznej symbolizowanej w postaci Słońca, porzucił starą stolicę i wzniósł nową, znaną pod nazwą Tel El Amarna, w której świątynie i pałace zostały ocenione przez badaczy jako wcielenie doskonałości. 2. Około 1000 r. p.n.e., Hiram, uznawany za najznakomitszego budowniczego na Bliskim Wschodzie, król Tyru – na prośbę Salomona króla Izraela, syna Dawida , wzniósł legendarną Pierwszą Świątynię Jerozolimską z cedru, kości słoniowej i złota , również służącą kultowi jednego Boga – archetyp Drugiej, już historycznej Świątyni w stolicy Izraela. 3. Ok. 550 r. p.n.e. Nabuchodonozor II-gi, król Babilonu, w ramach rozbudowy stolicy, wzniósł legendarną Wieżę Etemenanki (Babel) oraz Wiszące Ogrody z myślą o swej żonie pochodzącej z górzystej krainy, aby przypominały jej ojczyznę na równinie Mezopotamii. 4. Ok. 440 r. p.n.e. greccy architekci Itkinos i Kalikrates oraz rzeźbiarski mistrz Fidiasz wznieśli na Akropolu w Atenach świątynię Partenon dedykowaną bogini Atenie Partenos, patronce stolicy i demokracji ateńskiej. 5. Ok. 125 r. n.e. Apollodoros z polecenia cesarza Hadriana wznosi rzymski Panteon. Obiekt ma wyjątkową siłę oddziaływania i znaczne wpływy inspirujące w dalszej historii architektury. Legendy głoszą, iż wymyślił go jeszcze Juliusz Cezar (+44 r. p.n.e.) snujący rozważania monoteistyczne, a koncepcję naszkicował Witruwiusz (+ok. 20–10 r. p.n.e.). 6. Ok. 1150 r. opat Suger z Bazyliki St Denise pragnąc przełamać monotonię stylu romańskiego przebudowuje ją w stylu nazwanym gotykiem. Pod wpływem jego i rysunków Villarda de Honnecourt (ok.1230) nowa estetyka przybiera porywający wyraz w katedrach regionu paryskiego Ile de France, m.in. w Amiens, Chartres, Reims, Rouen oraz beziglicowej Notre Dame w Paryżu.

Od tego czasu coraz silniej zarysowują się – obecne już wcześniej – na przemian występujące epoki stylów apollińskich, racjonalnych, klasycyzujących, minimalistycznych, kontrastujące z wcześniejszymi i późniejszymi stylami bardziej irracjonalnymi, gorącymi, subiektywistycznymi, dionizyjskimi. 7. Od ok. 1320. (Dante, Boska Komedia) następuje wyjątkowo silna i liczna erupcja twórczego geniuszu – Renesans. Wyznaczają ją zwłaszcza Brunneleschi (Sierociniec, 1440) i Bramante (Tempietto, 1500). W tym samym roku Leonardo rysuje pierwszy precyzyjny plan miasta Imola. Rozpoczyna się nowa epoka świadomej kreacji artystycznej przestrzeni miasta. Zwieńcza ją Vasari realizujący w 1560 r. Uffizi z pasażem w Ponte Vecchio ponad rzeką Arno, do Pallazzo Pitti. 8. W tym okresie zmierzch florenckiego humanizmu i rzymska polityka kontrreformacji (przeciw Lutrowi od 1520, przeciw protestantyzmowi od 1530) wpływają na przeobrażenie architektury renesansowej (Michelangelo, Bazylika św. Piotra, 1550), w barok (Maderna i Bernini, fasada Bazyliki i Plac św. Piotra, 1615, 1670). 9. Ok. 1700 r. sinusoida stylów znów zmienia kierunek i późny barok przybiera klasyczne szaty Oświecenia (zwycięstwo klasycysty Claude Perrault nad barokowym projektem Berniniego w królewskim konkursie na Wschodnią Fasadę Luw-

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

1. Peter Zumthor. Stacja górskiej kolei linowej, restauracja na górze Rothorn (2865 m. npm.). Valbella, kanton Gryzonia, Szwajcaria. 1990 r. Źródło: opracowanie Studio AS Wojciech Kosiński, grafika Dariusz Kronowski, 2010 r 2. Peter Zumthor. Kaplica Świętego Benedykta w Sumvitg, kanton Gryzonia, Szwajcaria. 1989 r. Źródło: jw. 3. Zaha Hadid. Stacja górskiej kolei linowej z mostem i punktem obsługi turystów w Innsbrucku, Nordpark, na górze Nordkette (2330 m n.p.m.) Austria. 2007/2008 r. Źródło: jw. 4. Zaha Hadid. Stacja górskiej kolei linowej z mostem i punktem obsługi turystów w Innsbrucku, Nordpark, na górze Nordkette (2330 m n.p.m.) Austria. 2007/2008 r. Widok z wnętrza w stronę śródmieścia. Źródło: jw., grafika Przemysław Kowalski, Dariusz Kronowski, 2010 r.

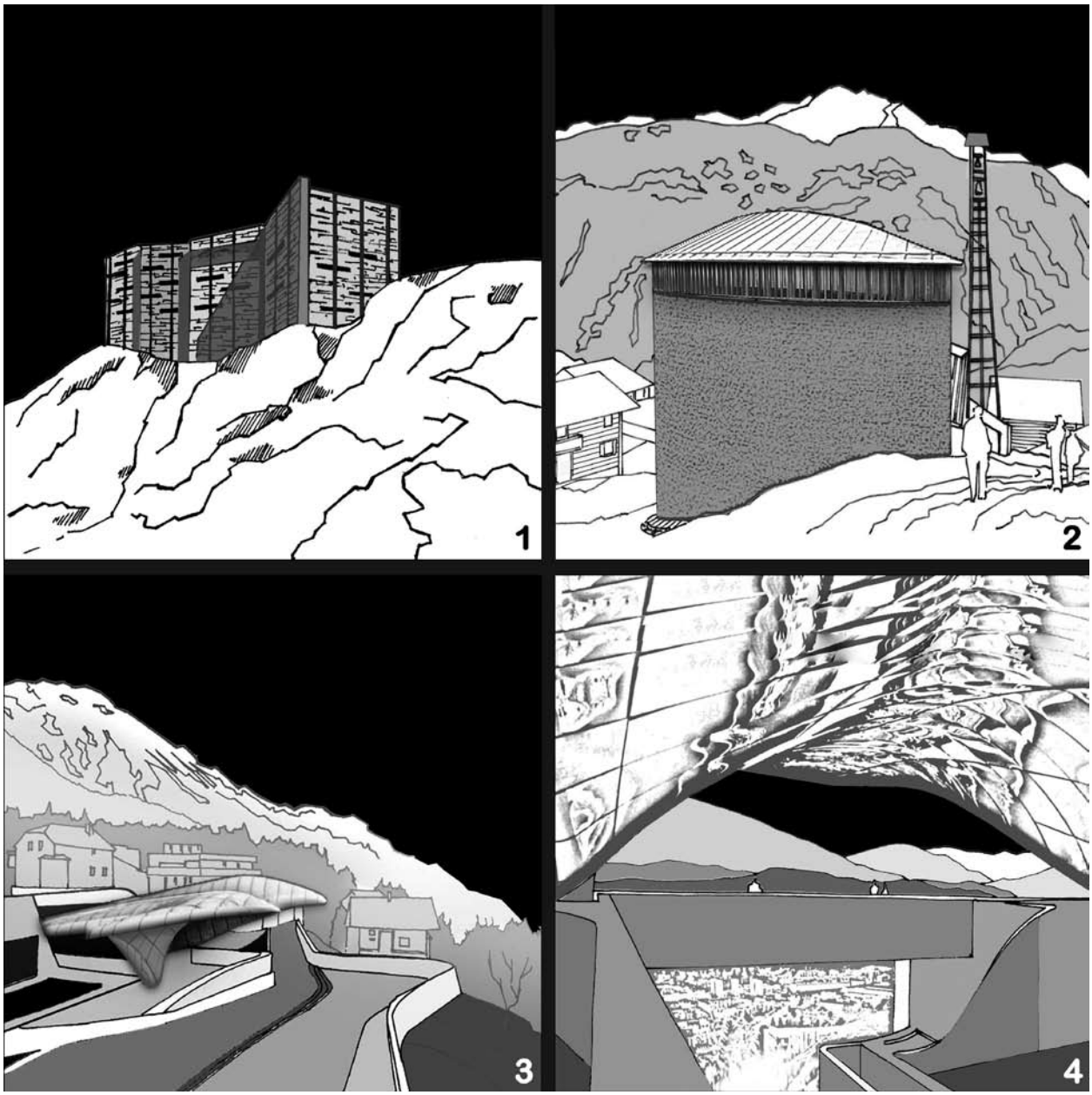

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

ru,1670; katedra św. Pawła, Wren, 1710), po czym u progu Wielkiej Rewolucji jednoznacznie grawituje w stronę racjonalizmu i minimalizmu Boullee, wizja Mauzoleum Newtona, 1785). 10. Wiek XIX zamyka historyzmem i eklektyzmem erę Starych Porządków, a otwiera architekturę rewolucji przemysłowej i nowoczesności (w USA Louis Henry Sullivan; w Europie Gustav Eiffel, mosty, dworce, Wieża na Wystawę w Paryżu 1890/1900).

3. NOWOCZESNOŚĆ I PONOWOCZESNOŚĆ – PIONIERZY I CELEBRYCI, POSZKIWACZE DIAMENTÓW I SZLIFIERZE BRYLANTÓW

Wiek dwudziesty wniósł do twórczości dwa skrajnie sprzeczne nurty, obydwa odcinające się od dziewiętnastowiecznej tradycji akademickiej, za to pretendujące do awangardowości, odwołujące się przy tym do nowoczesności. Do tego w polskiej terminologii obydwa bywały i bywają określane identycznym słowem – modernizm. Jeden z nich to Secesja, Art Noveau, Jugendstil – zgasły wraz z końcem Wielkiej Wojny, która pogrzebała ostentacyjną dekoracyjność. Drugi, to Ruch Nowoczesny, Mouvement Moderne, Modern Movement. Pomyślany jako rewolucja w sztuce, także bliska lewicowym ruchom społecznym, został jednak skazany na kohabitację z tradycjonalizmem służącym środowiskom konserwatywnym, których nigdy nie brakło.

Dokładnie przed 100 laty, w 1910 roku, w podberlińskiej pracowni Petera Behrensa, spotkali się i współpracowali trzej młodzi stażyści: Le Corbusier, Mies van der Rohe i Walter Gropius. Po ukończeniu stażu i rozpoczęciu własnej drogi twórczej architektura otrzymała silne impulsy: ze strony Corbusierowskiego puryzmu promowanego poprzez pismo Esprit Noveau, oraz ze strony Bauhausu. Wspaniałe unikalne obiekty z jednej strony, a groźne blokowiska z drugiej – stały się ich dziedzictwem, zwłaszcza po II wojnie światowej, gdy potrzebna była odbudowa i rozbudowa. Nowoczesność humanistyczna i krajobrazowa przenikała od strony genialnych dzieł F. L. Wrighta, takich jak Dom nad Wodospadem oraz ateliers na pustyni w Taliesin, ale miały wpływ tylko na realizacje ekskluzywne.

Kryzys zarysował się już w toku lat 50. XX w., a wybuchł z końcem lat 60. Jego przejawem stał się postmodernizm nostalgiczny wynikający z przesłania książek: R. Venturiego *Wielość i sprzeczność w architekturze* (1966) i A. Rossiego *Architektura miasta* (1966), a także np. z *Pasji* wg św. Łukasza, K. Pendereckiego, pochodzącej również z tegoż 1966 roku. Na te ekskluzywne wydarzenia kulturalne nałożyła się powszechna rewolta akademicka i społeczna w 1968 r.; co w sumie obaliło dotychczasową modernistyczną epokę powojenną. Mało kreatywny, często kiczowaty postmodernizm nie przetrwał jako awangarda; pozostał jako warsztat konserwatorsko-konserwatywny o charakterze pop akademizmu.

W 1988 r. w Museum of Modern Art. MOMA nestor modernizmu Philip Johnson zainaugurował wystawę i promocję albumu *Deconstructivist Architecture*. Modernizm został godnie przywołany, ale już w innej, postfunkcjonalistycznej postaci [7]. Architektura tak skrystalizowanego, trzeciego już wcielenia modernizmu – po przedwojennym i powojennym – ponownie stała się pełnoprawną sztuką [8]. Dekonstruktywizm (neokonstruktywizm, hiperkonstruktywizm) ideowo wysnuty z „rozsypkowej" analizy lingwistycznej (Jacques Derrida „Prawda w malarstwie", 1978) stał się zdumiewająco nośny w wymiarze teoretycznym, koncepcyjnym i ekskluzywnym realizacyjnie. Jego ekspresja i indywidualizm okazały się potrzebne po monotonii blokowisk i kiczu postmodernizmu. Niesieni na tej popularności, promowani przez popularne media, jego gwiazdorzy, zarówno hołdujący abstrakcji (Coop Himmelblau, F. Gehry), jak też odnoszący się do symboliki i literatury (D. Libeskind) [9], stali się trudnymi do zniesienia celebrytami, jakże odległymi

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

wobec powściągliwości i eleganckiego wzięcia Corbusiera i profesorów Bauhausu.

Pretensjonalność dekonstruktywizmu i dekonstruktywistów oraz wszechogarniający chaos przestrzenny stały się przyczynkiem do rozwoju w najnowszych dekadach – architektury minimalistycznej. Stanowi ona szansę odnowy kultury przestrzennej, jest kontekstualna, nieinwazyjna psychicznie i przestrzennie, ponadczasowa. Święci triumfy zarówno w kontekście miejskim, jak w krajobrazie peryferyjnym i przyrodniczym, otwartym. Jej programowy horyzontalizm, gładkość, dyskretny i szlachetny krój otworów drzwiowych i okiennych oraz atrialność i gościnna „wsobność" wewnątrz struktur – to niektóre z zalet tej architektury. Wywodzi się z rozmaitych wątków historycznych, od wczesnośredniowiecznych po wczesnomodernistyczne, aby dziś stanowić obszary wyciszenia, pokojowego przebywania i współistnienia.

Osobowością najwyższej klasy, nie całkiem ściśle przypisywaną do tego nurtu jest Peter Zumthor [10], laureat Nagrody Pritzkera w 2009 r. Klasa jego wspaniałej, skromnej, promieniującej osobowości przywodzi na myśl najznakomitsze półlegendarne, kultowe osobowości zakonne. Jego dzieło jest zróżnicowane i obok znanej estetyki wykwintnego minimalizmu (Bregenz, Vals, Kolumba), porywa pracami zupełnie odmiennymi, czerpanymi z natury, tradycji oraz własnej metaforycznej poetyki (zwłaszcza Kaplica Brata Klausa). Mniej znanym fenomenalnym dziełem jest wysokogórska stacja kolejki linowej z restauracją (Il. 1) [11]. Kojarzy się z fortecą lub innym tajemniczym obiektem, organicznym i strukturalnym zarazem. Autorski opis oddaje atmosferę kreowaną przez twórcę: *Duże kamienne tafle zewnętrzne zostały umieszczone wokół szkieletu ramy stalowej istniejącej stacji, a wewnętrzne stanowią strukturę nośną nowego budynku. Stoją naprzeciw siebie i na sobie. Domek z kart. Dom z kamiennych płyt* [12]. Drugim niezwykłym obiektem jest Kaplica Świętego Benedykta, tyleż minimalistyczna ile regionalna a zarazem ponadczasowa (Il. 2). Może kojarzyć się zarówno z zamierzchłą historią, architekturą alternatywną okresu hipisowskiego, jak również wyrafinowaniem i sakralnością, najwyższej próby, w kontekście alpejskim. Materiał to gont, listwy, wąskie szyby i bezpretensjonalny beton użyty w jak najprostszej postaci [13].

Ponowoczesność w okresie przełomu Milenium, emanacja zasobności i samozadowolenia Zachodu oraz kontrowersyjnej emancypacji Wschodu (za Z. Baumanem), objawia się w architekturze nie tylko kultem artystycznego piękna, ale także integracją czynników przyrodniczych jako wyraz dążenia do zrównoważonego rozwoju (Alvin Toffler *Ekospazm* 1975). Do wyznawców tej idei należą znakomici autorzy dzieł „biomorficznych", Santiago Calatrava i Renzo Piano. Krzepiącym zjawiskiem ostatniej dekady jest czynne zainteresowanie projektowaniem krajobrazowym i przyrodniczym ze strony architektów dotąd kojarzonych z bardzo twardym traktowaniem architektonicznej materii. Dzięki współpracy i wpływowi czołowych architektów krajobrazu, takich jak Partick Blanc, Michel Desvigne, Kathryn Gustafson oraz Martha Schwartz, projektowanie przyrodniczo-krajobrazowe zaangażowali się np. Norman Foster, Jacques Herzog, Rem Koolhaas, Jean Nouvel i Dominique Perrault.

Dekonstrukcja, drastyczna w kontekstach zabytkowych (projekt rozbudowy Muzeum Wiktorii i Alberta, D. Libeskind), w specyficznym, organicznym wydaniu okazuje się dobrze wpisywać w kontekst przyrodniczy, np. wysokogórski (nowe schronisko alpejskie Monte Rosa).Ten rodzaj wyrafinowania zaprezentowała Zaha Hadid w realizacji alpejskiego wyciągu [14]. Jej szkice studialne form naturalnych przechodzących w płynną, swobodnie ukształtowaną architekturę organiczną, są XXI-wiecznym odpowiednikiem poszukiwań Rudolpha Steinera, Alvara Aalto i innych poszukiwaczy organiczności w autorskiej, artystycznej architekturze. Obiekt

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

znakomicie funkcjonuje i prezentuje się z zewnątrz w środowisku górskim (Il. 3), jak też oferuje niezwykłe wrażenia obserwacji z wnętrza struktury na otaczające krajobrazy (Il. 4).

Należy uświadomić sobie jakim mikroułamkiem w dziejach architektury jest okres nowoczesności. Pomiędzy Echnatonem a debiutem Corbusiera jest dystans: 1350+1910=3260 lat; zaś od debiutu Corbusiera do DZIŚ: 2010–1910=100 lat. Architektura DZIŚ prezentuje nie tylko wyjątkowe bogactwo i pluralizm; występuje inaczej niż w przeszłości – zarówno architektura apollińska jak dionizyjska. Nie cierpi na atrofię ani rozpad formy, trzyma się krzepko pomimo częstej dekadencji. W wydaniu wysokim, proporcjonalnie do bogactwa ilości i treści rokuje wyjątkowo optymistyczne prognozy.

PRZYPISY

[1] *Teza 7. Przyszłość.* [w:] D. Kozłowski, M. Misiągiewicz, *Definiowanie Przestrzeni Architektonicznej – Architektura Dziś.* Wyd. IPA WAPK, Kraków 2010, PDF, s. 1.
[2] *Ibidem*.
[3] *Teza 3. Obszar.* [w:] D. Kozłowski, M. Misiągiewicz, *op.cit.*
[4] J. L. Borges, *Pierre Menard*, *autor Don Kichota* [w:] *Opowiadania*, Wydawnictwo Literackie. Kraków 1978, s. 44–46.
[5] *Czas Przestrzeni.* Red. K. Wilkoszewska, Wyd. Universitas, Kraków 2008, *passim*.
[6] W. Kosiński, *Twórczość architektoniczna jako niezwykłość.* [w:] *Przestrzeń i Forma*, Zeszyty Naukowe, 12, red. E. Czekiel-Świtalska, Elżbieta. Wyd. Fundacja Edukacji i Rozwoju – Sfera. Szczecin 2009, s. 7–68.
[7] D. Kozłowski, *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych.* Wyd. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej. Kraków 2008, PDF, s. 74–77.
[8] M. Misiągiewicz, *Meandry zadziwiania w architekturze nowoczesnej*. Wyd. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej. Kraków 2009, PDF, s. 103–108.
[9] D. Kozłowski, *op.cit.*
[10] P. Zumthor, *Atmospheres. Architectural Environments, Surrounding, Objects,* Wyd. Birkhäuser Architecture. Bazylea 2006, s. 76.
[11] P. Zumthor, H. Binet, *Peter Zumthor Works. Buildings and Projects 1979–1997.* Wyd. Birkhäuser. Bazylea 1999, s. 320.
[12] *Ibidem*.
[13] D. Kozłowski, *Trwałość i trwanie architektury (betonowej)*. Wyd. *XVII Ogólnopolska Konferencja Warsztat Pracy Projektanta Konstrukcji* – Ustroń, Gliwice 2002, PDF, s. 28.
[14] *Nordkettenbahn Cable Railway Stations.* [w:] *Zaha Hadid. Special Issue GA Document 99,* Wyd. A.D.A. Edita. Tokio, s. 84–87.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

BIBLIOGRAFIA

Borges J. L., *Opowiadania*, Wyd. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1978, s. 390.
Czas Przestrzeni, Red. Wilkoszewska K., Wyd. Universitas, Kraków 2008, s. 382.
Kosiński W., *Twórczość Architektoniczna jako Niezwykłość.* [w:] *Przestrzeń i forma*, Zeszyty Naukowe 12, red. Czekiel-Świtalska E., Wyd. Fundacja Edukacji i Rozwoju – Sfera, Szczecin 2009, s. 7–68.
Kozłowski D., *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych,* Wyd. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008, PDF, s. 74–77.
Kozłowski D., *Trwałość i trwanie architektury (betonowej)*, Wyd. *XVII Ogólnopolska Konferencja Warsztat Pracy Projektanta Konstrukcji* – Ustroń, Gliwice 2002, PDF, s. 28.
Misiągiewicz M., *Meandry zadziwiania w architekturze nowoczesnej*, Wyd. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowkiej, Kraków, PDF, s. 103–108.
Kozłowski D., Misiągiewicz, M., *Definiowanie Przestrzeni Architektonicznej – Architektura Dziś,* Wyd. IPA WAPK, Kraków 2010, PDF, s. 1.
Zaha Hadid, Special Issue GA Document 99, Wyd. A.D.A. Edita. Tokio, s. 204.
Zumthor P. *Atmospheres. Architectural Environments, Surrounding, Objects.* Wyd. Birkhäuser Architecture. Bazylea 2006, s. 76.
Zumthor P., Binet H., *Peter Zumthor Works. Buildings and Projects 1979–1997,* Wyd. Birkhäuser. Bazylea 1999, s. 320.

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Wojciech Kosiński*

ARCHITECTURE TODAY – ON THE INVISIBLE BORDER BETWEEN THE BOUNDLESS PAST AND THE UNKNOWN FUTURE

Against the background of a concise historical depiction presenting selected masterpieces of architecture and their creators, the author analyzes and assesses architecture created TODAY. He portrays a panorama of styles and architectural personalities as well as formulates his message concerning the nearest future.

keywords: architecture, creation, beauty, time, past, present, future

1. THE ROLE OF TIME. *HISTORIA MAGISTRA VITAE*

Reporting their first harsh experiences, extreme mountain climbers often recall that crossing the most difficult and most exposed spots on the edge of the an abyss, they had a strong psychical impression of acting – as a physicist would say – on the invisible border between the boundless past and the unknown future.

This image may act as an attractive model and is strongly analogous to a depiction of the phenomenon of innovative creativity by an architect presented in the Theses for the Scientific Conference Architecture Today [1]. Such linear comprehension of time, making us realize that we live for the moment, entitles us to sympathize with Goethe's wishful call *Let this moment last forever – it is beautiful!* while designing a work.

The awareness of the fact that *the past begins today* [2] and *we are surrounded by built things… – of today, of yesterday, of the distant past* [3], justifies the historical depiction of research on architecture, even the latest designs. It concerns fact collecting and stock taking as well as assessing historical phenomena, authors and works which change in time. Jorge Luis Borges wrote an inspiring novella entitled "Pierre Menard, the Author of Don Quixote" [4].

Borges fictitiously "puts" the words of Cervantes (1547–1616) "into the mouth" of the American businessman and politician Menard (1766–1844). He analyzes the durability of the contents but also their radically new meanings under other circumstances, after 200 years which passed between the two "authors" and after another 200 years – when the contemporary recipient reads them. In this measure, the phrase *The truth whose mother is history, a competitor of time, a depository of deeds, a witness of the past, an example and a message for the present and a lesson for the future centuries* is especially important.

2. PRE-MODERNISM – THE TIME OF GENIUSES

Wishing to assess Architecture Today seriously, we must not separate its analyses and assessments

* Kosiński Wojciech, Assoc. Prof. D.Sc. Ph.D. Arch. Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Division of Landscape Architecture Design.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

1. Peter Zumthor. Cable railway station with a restaurant on Rothorn (2,865 m above sea level). Valbella, canton Grisons, Switzerland. 1990. Source: Studio AS Wojciech Kosiński, graphic Dariusz Kronowski, 2010. 2. Peter Zumthor. St Benedict's Chapel, Sumvitg, canton Grisons, Switzerland. 1989. Source: ditto. 3: Zaha Hadid. Cable railway station with a bridge and a visitor centre, Innsbruck, Nordpark, Nordkette (2330 m above sea level), Austria. 2007/2008. Source: ditto. 4. Zaha Hadid. Cable railway station with a bridge and a customer service centre, Innsbruck, Nordpark, Nordkette (2330 m above sea level), Austria. 2007/2008. View from the interior towards the city centre. Source: ditto, graphic Przemysław Kowalski, Dariusz Kronowski, 2010.

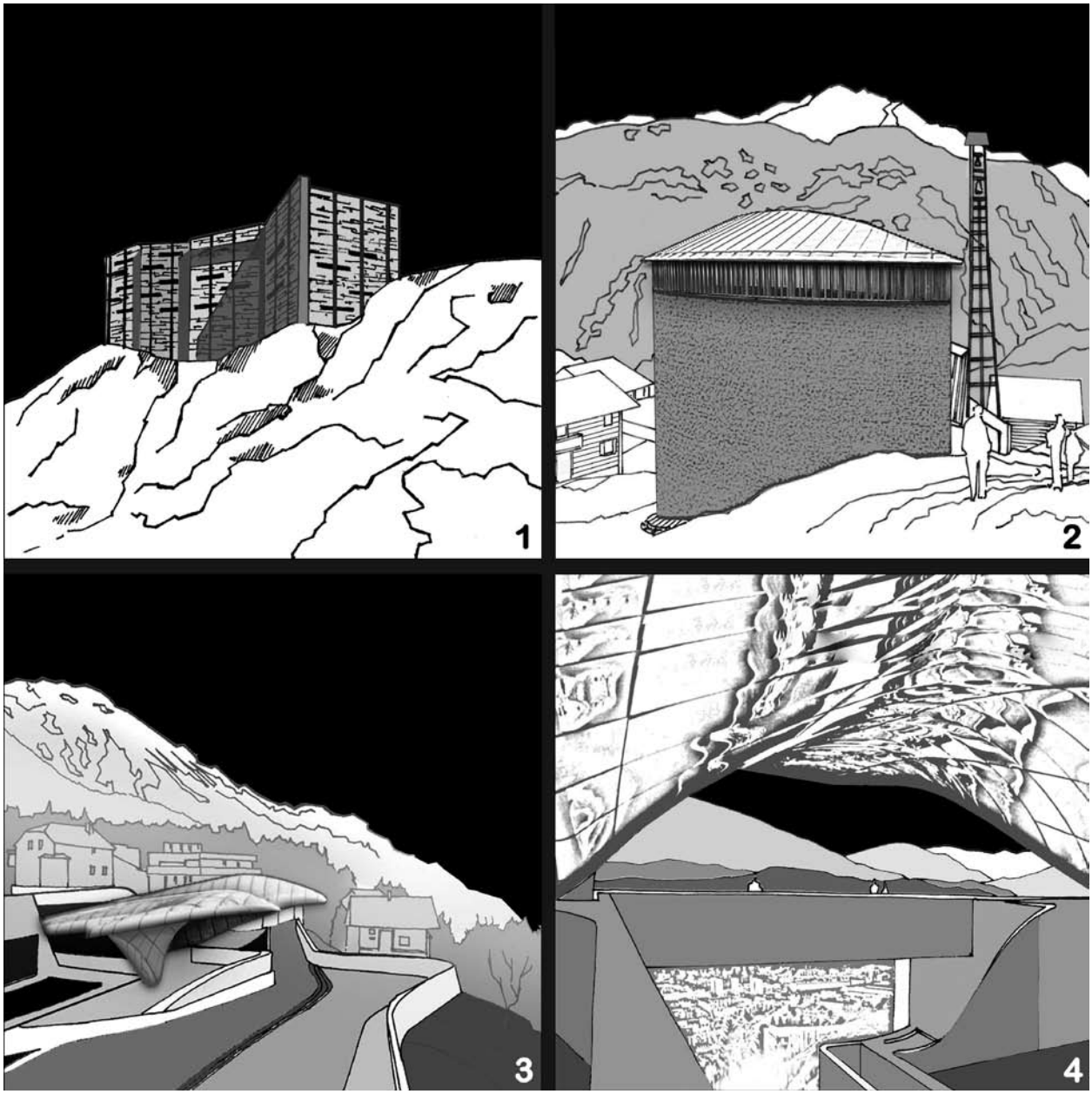

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

from the context of a panorama of ancient masterpieces. Otherwise, only superficial journalism and unremarkable reviews of fashion shows will remain [5]. Masterpieces which give today's observer an objective scale of comparisons are usually stamped with personalism. If researchers have not discovered a specific professional author, at least history mentions an investor whose motivation and strength were the driving force – he replaces an unknown creator in the identification of a work. Excellent edifices were normally incarnations of great ideas: religious, national in the public sense and those related to power, also humanistic, devoted to spiritual and physical culture, collective life, private residences. The leading edifices usually had got an interesting environmental context: the city centre, gardens or dominant features in an open space [6].

Here is their selected sequence helpful in comparisons to Architecture Today: 1. C. 1350 BC, Pharaoh Echnaton, Tutankhamun's father, as the first well-known follower and propagator of a monotheist religion symbolized by the shape of the Sun, abandoned the old capital city and raised a new one known as Tel El Amarna where temples and palaces were recognized by researchers as an incarnation of perfection. 2. C. 1000 BC, Hiram, acknowledged as the greatest constructor in the Middle East, the King of Tyre, at the request of Salomon, the King of Israel, David's son, raised the legendary First Jerusalem Temple of cedar, ivory and gold, also serving the cult of one god – the archetype of the historical Second Temple in the capital of Israel. 3. C. 550 BC, Nabuchodonosor II, the King of Babylon, extended the capital and raised the legendary Tower of Etemenanki (Babel) and the Hanging Gardens to remind his wife about her homeland on the plain of Mesopotamia. 4. C. 440 BC, the Greek architects Itkinos and Kalikrates and the master of sculpture Phidias built the temple of Parthenon on Acropolis dedicated to the goddess Athena Parthenos, the patroness of the capital and its democracy. 5. C. 125 AD, by the order of Emperor Hadrian, Apollodoros constructs the Pantheon in Rome. This object has a powerful impact and inspiration in the further history of architecture. There are legends that it was conceived by Julius Caesar (+44 BC) ruminating on monotheism and that the concept was outlined by Vitruvius (+c. 20-10 BC). 6. C. 1150, Abbot Suger of St Denise Basilica, wishing to break the monotony of the Roman style, rebuilds it in the Gothic style. Under the influence of some drawings by Villard de Honnecourt (c. 1230), the new aesthetics assumes a ravishing expression in the cathedrals of the Parisian region of Ile de France: in Amiens, Chartres, Reims, Rouen, Notre Dame without any spires in Paris etc. After that, more and more vivid epochs of the Apollonian, rational, classicizing, minimalist styles are intermingled and contrasted with more irrational, hot, subjectivist, Dionysian styles. 7. C. 1320 (Dante, Divine Comedy), there is an especially strong eruption of creative genius – the Renaissance marked by Brunneleschi (Orphanage, 1440) and Bramante (Tempietto, 1500). Leonardo draws the first precise plan of the Town of Imola. A new epoch of the conscious creation of urban space begins. It is completed by Vasari who implements Uffizi with a passageway in Ponte Vecchio above the Arno River to Pallazzo Pitti in 1560. 8. The end of Florentine humanism and the Roman policy of counterreformation (against Luther in 1520, against Protestantism in 1530) influences the transformation of the Renaissance architecture (Michelangelo, St Peter's Basilica and Square, 1550) into the Baroque (Maderna and Bernini, the façade of St Peter's Basilica and Square, 1615, 1670). 9. C. 1700, the sinusoid of styles changes direction again and the late Baroque puts on the classical garments of the Enlightenment (classicist Claude

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Perrault's victory over Bernini's Baroque design in a royal competition for the Eastern Façade of the Louvre, 1670; St Paul's Cathedral, Wren, 1710), then, at the brink of the Great Revolution, explicitly gravitates towards rationalism and Boullee's minimalism (a vision of Newton's Mausoleum, 1785). 10. The 19th century closes the era of Old Order with historicism and eclecticism and opens the architecture of the Industrial Revolution and modernity (Louis Henry Sullivan in the USA; Gustav Eiffel in Europe – bridges, railway stations, the Tower for the Exposition in Paris 1890/1900).

3. MODERNISM AND POSTMODERNISM – PIONEERS AND CELEBRITIES, DIAMOND SEEKERS AND GRINDERS

The 20th century introduced two extremely opposite trends in creativity which rejected the 19th century academic tradition, aspired to the vanguard and referred to modernity. In the Polish terminology, both of them have been called identically – modernism. One of them – Art Nouveau (Jugendstil) – faded with the end of the Great War which buried ostentatious decorativeness. The other – Modern Movement (Mouvement Moderne) – was conceived as a revolution in art, close to left-wing social movements. However, it was doomed to cohabitation with traditionalism which served active conservative circles.

Exactly one hundred years ago, in 1910, three young interns – Le Corbusier, Mies van der Rohe and Walter Gropius – met in Peter Behrens's studio near Berlin and began cooperating. After the internship, they started their own creative way: architecture received a strong impulse: from Le Corbusier's purism promoted by the magazine Esprit Nouveau, and from Bauhaus. Grand unique objects on one side and bleak housing estates on the other side became their heritage, especially after World War II when rebuilding and extending were needed. The humanistic modernity of landscapes radiated from the genius works of F.L. Wright, such as the House by a Waterfall and ateliers in the desert in Taliesin, but they only influenced luxury implementations.

A crisis, conceived in the 1950s, broke out in the late 1960s. It was manifested by nostalgic postmodernism resulting from the message of the books: *Quantity and Contradiction in Architecture* by R. Venturi (1966) and *The Architecture of the City* by A. Rossi (1966) as well as by *The Passion* of St Luke by K. Penderecki (1966). These exclusive events were supported by a general academic and social revolt in 1968 which overthrew the postwar modernist epoch. Postmodernism, rarely creative and often kitschy, did not survive as the vanguard – it remained as a conservative workshop of pop-academic character.

In 1988, a nestor of modernism Philip Johnson inaugurated the exhibition and promotion of the album *Deconstructivist Architecture* at the Museum of Modern Art (MOMA). Modernism was recalled with dignity but in another, postfunctionalist shape [7]. The architecture of such a crystallized, third incarnation of modernism – after prewar and postwar versions – became a full art again [8]. Deconstructivism (neoconstructivism, hyperconstructivism), ideologically derived from "helter-skelter" linguistic analysis (Jacques Derrida "The Truth in Painting", 1978), became surprisingly expressive in the theoretical and conceptual dimensions and exclusive in terms of implementation. Its expression and individualism were needed after the monotony of bleak estates and the kitsch of postmodernism. Promoted by the popular media, its stars – those professing abstraction (Coop Himmelblau, F. Gehry) and those referring to symbolism and literature (D. Libeskind) [9], became unbearable celebrities very far from the discreet and elegant style of Le Corbusier and the Bauhaus professors.

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

The pretentiousness of deconstructivism and deconstructivists as well as overwhelming spatial chaos became a contribution to the development of minimalist architecture in the last decades. It stands a chance of renewing spatial culture, it is contextual, mentally and spatially unaggressive, timeless. It enjoys great success in the urban context as well as in a peripheral, natural, open landscape. Its programmatic horizontalism, smoothness, the discreet and fine fashion of door and window openings as well as atriums and hospitable "backcrossing" inside the structures – these are just some of the advantages of this architecture. It derives from various historical threads – from early Middle Ages to early modernism – in order to make areas of quiet and peaceful coexistence.

Peter Zumthor [10], the laureate of the Pritzker Award in 2009, is a top-class personality not strictly attributed to this trend. The class of his superb, plain, radiating personality brings the most outstanding, semi-legendary, cult monastic personalities to mind. His work is diverse and – besides the well-known aesthetics of fine minimalism (Bregenz, Vals, Columba) – take advantage of nature, tradition and his own metaphorical poetics (especially Brother Klaus's Chapel). A less known phenomenal work is a cable railway station with a restaurant (ill. 1) [11]. It could be associated with a fortress or another mysterious organic and structural object. An authorial description renders the unique atmosphere: "Big stone external plates are arranged around the steel framework of the existing station, while the internal plates make the bearing structure of the new building. They face each other and stand on each other. A house of cards. A house of stone plates." [12] Another extraordinary object is the minimalist, regional and timeless St Benedict's Chapel (ill. 2). It may be associated with distant history, the alternative architecture of the hippie period and top-class sacral sophistication in the Alpine context. The materials include shingle, slats, narrow panes and unpretentious concrete applied in the simplest form [13].

Postmodernism at the turn of the Millennium, the emanation of western richness and self-satisfaction and eastern controversial emancipation (Z. Bauman) are manifested in architecture with the cult of artistic beauty and the integration of natural factors as the expression of drive at sustainable development (Alvin Toffler, "Ecospasm", 1975). The followers of this idea include some excellent authors of "biomorphic" works: Santiago Calatrava and Renzo Piano. An active interest in landscape and nature design from architects formerly associated with a very hard treatment of the architectonic matter makes a comforting phenomenon in the last decade. Owing to the cooperation and influence of the leading landscape architects, such as Patrick Blanc, Michel Desvigne, Kathryn Gustafson or Martha Schwartz, Norman Foster, Jacques Herzog, Rem Koolhaas, Jean Nouvel, Dominique Perrault and others involved themselves in nature and landscape design.

Deconstruction – drastic in historic contexts (design of the extension of the Museum of Victoria and Albert, D. Libeskind) – seems to be well adjusted to the natural context in a characteristic, organic version (new Alpine lodge Monte Rosa). This kind of sophistication was presented by Zaha Hadid in the implementation of an Alpine ski-lift [14]. Her study sketches of natural forms transformed into fluid, freely shaped organic architecture are a 21st-century equivalent of the quests of Rudolph Steiner, Alvaro Aalto and other seekers of the organic in authorial, artistic architecture. An object functions perfectly and looks excellent from the outside in a mountainous environment (ill.3) as well as offers unusual impressions from observing the surrounding landscapes from inside a structure (ill. 4).

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

We must realize the fact that the period of modernity is just a micro-fraction in the history of architecture. The distance between Echnaton and Corbusier's debut is: 1350+1910=3260 years; between Corbusier's debut and TODAY: 2010–1910=100 years. Architecture TODAY not only presents unique richness and pluralism, it also behaves differently from the Apollonian and Dionysian architecture in the past. It does not suffer from atrophy or the breakup of form; it preserves its vigour in spite of frequent decadence. In high standards, proportionally to the richness of numbers and contents, it holds real promise.

ENDNOTES

[1] *Thesis 7. The Future,* [in:] D. Kozłowski, M. Misiągiewicz, *Definiowanie Przestrzeni Architektonicznej – Architektura Dziś*, IAD FACUT, Kraków 2010, PDF, p. 1.
[2] *Ibidem*.
[3] *Thesis 3. Area*. [in:] D. Kozłowski, M. Misiągiewicz, *op.cit.*
[4] J. L. Borges, *Pierre Menard, autor Don Kichota,* [in:] *Opowiadania*, Wydawnictwo Literackie. Kraków 1978, p. 44–46.
[5] *Czas Przestrzeni*. Ed. K. Wilkoszewska, Universitas, Kraków 2008, *passim*.
[6] W. Kosiński, *Twórczość Architektoniczna jako Niezwykłość.* [in:] *Przestrzeń i forma*, Zeszyty Naukowe, 12. Ed. E. Czekiel-Świtalska, Fundacja Edukacji i Rozwoju – Sfera, Szczecin 2009, p. 7–68.
[7] D. Kozłowski, *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych.* Digital Library, Cracow University of Technology, Kraków 2008. PDF, p. 74–77.
[8] M. Misiągiewicz, *Meandry zadziwiania w architekturze nowoczesnej*, Digital Library, Cracow University of Technology, Kraków 2009, PDF, p. 103–108.
[9] D. Kozłowski, *op.cit*.
[10] P. Zumthor, *Atmospheres, Architectural Environments, Surrounding, Objects*, Birkhäuser Architecture, Basel 2008, p. 76.
[11] P. Zumthor, H. Binet, *Peter Zumthor Works. Buildings and Projects. 1979–1997.* Birkhäuser, Basel 1999, p. 320.
[12] *Ibidem*.
[13] D. Kozłowski, *Trwałość i trwanie architektury (betonowej), 17th All-Polish Conference The Workshop of the Designer of Construction* – Ustroń, Gliwice 2002, PDF, p. 28.
[14] *Nordkettenbahn Cable Railway Stations,* [in:] *Zaha Hadid. Special Issue GA Document 99.* A.D.A. Edita. Tokyo, p. 84–87.

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

BIBLIOGRAPHY

Borges J. L., *Opowiadania*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1978, p. 390.

Czas Przestrzeni, Ed. Wilkoszewska K., Universitas. Kraków 2008, p. 382.

Kosiński W., *Twórczość architektoniczna jako niezwykłość,* [in:] *Przestrzeń i forma*, Zeszyty Naukowe, 12. Ed. Czekiel-Świtalska, Elżbieta, Fundacja Edukacji i Rozwoju – Sfera, Szczecin 2009, p. 7–68.

Kozłowski D., *O pięknie architektury (współczesnej) – uwagi o ułomności rzeczy użytecznych.* Digital Library, Cracow University of Technology, Kraków 2008, PDF, p. 74–77.

Kozłowski D., *Trwałość i trwanie architektury (betonowej). 17th All-Polish Conference The Workshop of the Designer of Construction* – Ustroń, Gliwice 2002, PDF, p. 28.

Misiągiewicz M., *Meandry zadziwiania w architekturze nowoczesnej*, Digital Library, Cracow University of Technology, Kraków 2009, PDF, p. 103–108.

Kozłowski D., Misiągiewicz M., *Definiowanie Przestrzeni Architektonicznej – Architektura Dziś,* IAD FACUT, Kraków 2010, PDF, p. 1.

Zaha Hadid, Special Issue GA Document 99. A.D.A. Edita. Tokyo, p. 204.

Zumthor P., *Atmospheres. Architectural Environments, Surrounding, Objects.* Birkhäuser Architecture. Basel 2006, p. 76.

Zumthor P., Binet H., *Peter Zumthor Works. Buildings and Projects 1979–1997,* Birkhäuser. Basel 1999, p. 320.

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ